

ISSN 2524-2369 (Print)
ISSN 2524-2377 (Online)

МОВАЗНАЎСТВА
LINGUISTICS

УДК 811.161.3:373.2
<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2023-68-3-210-218>

Паступіў у рэдакцыю 25.03.2022
Received 25.03.2022

Т. М. Аліферчык

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі,
Мінск, Беларусь*

**ДА ПЫТАННЯ АБ УПАРАДКАВАННІ
БЕЛАРУСКАЙ АНАМАСТЫЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ**

Анотацыя. Рассматриваются некоторые проблемы современной белорусской ономастической терминологии, связанные с уточнением значений терминов и унификацией ономастической терминологии. Предлагается уточнение дефиниций отдельных терминов в соответствии с современным состоянием ономастики. Анализируются случаи неоправданной перегрузки терминологической системы узкоспециальными терминами.

Ключевые слова: ономастика, терминология, ономастическая терминология, термин, дефиниция

Для цитирования: Аліферчык, Т. М. Да пытання аб упарадкаванні беларускай анамастычнай тэрміналогіі / Т. М. Аліферчык // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2023. – Т. 68, № 3. – С. 210–218. <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2023-68-3-210-218>

Tatsiana M. Aliferchik

*Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus,
Minsk, Belarus*

ON THE ISSUE OF ORDERING THE BELARUSIAN ONOMASTIC TERMINOLOGY

Abstract. In the article the author considers some problems of modern Belarusian onomastic terminology related to the ordering of meanings and unification of onomastic terminology. It is proposed to clarify the definitions of individual terms in accordance with the current state of onomastics. Cases of unjustified congestion of the terminological system with highly specialized terms are analyzed.

Keywords: onomastic, terminology, onomastic terminology, term, definition

For citation: Aliferchik T. M. On the issue of ordering the Belarusian onomastic terminology. *Vesti Natsyyanal'nei akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2023, vol. 68, no. 3, pp. 210–218 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2023-68-3-210-218>

Уводзіны. Пачаткам развіцця непасрэдна анамастычнай лексікаграфіі, у прыватнасці, лексікаграфіі анамастычных тэрмінаў, можна лічыць канец 70-х гг. ХХ ст. Найбольш вядомы сярод усходнеславянскіх слоўнікаў ономастычнай тэрміналогіі “Словарь русской ономастической терминологии” Н. У. Падольскай [16; 17]. Важным для ўсходнеславянскай анамастыкі з’яўляецца таксама “Словник української ономастичної термінології” Д. Бучко і Н. Ткачовай [20]¹. Беларуская анамастыка ў цэлым і беларуская анамастычная тэрміналогія ў прыватнасці цесна звязаны з расійскай, відавочна, праз агульны перыяд станаўлення і развіцця навукі ў савецкі перыяд. З беларускіх работ адзначаецца праца М. В. Бірылы (якая фактычна засноўваецца на слоўніку

© Аліферчык Т. М., 2023

¹ Падрабязны аналіз усходнеславянскіх слоўнікаў анамастычнай тэрміналогіі прадстаўлены ў артыкуле Д. В. Дзятко [9].

Н. У. Падольскай) [3], а таксама інклюзіўныя слоўнікі анамастычнай тэрміналогіі [11–13]. Актуальнасць прапанаванага даследавання заключаецца ў тым, што на сённяшні дзень не існуе асобнага беларускага даведніка анамастычнай тэрміналогіі, які б рэгламентаваў выкарыстанне анамастычных тэрмінаў у дакладных значэннях. Пры гэтым у артыкуле ўлічваецца акрэсленыя вышэй вузкасפעцыяльныя тэрміналагічныя даведнікі рускай і ўкраінскай моў, паколькі важным аспектам падаецца рэгуляцыя беларускай анамастычнай тэрміналогіі ў яе сувязях з іншамоўнымі тэрміналагічнымі сістэмамі.

На сённяшні дзень можна адзначыць асобную беларускую анамастычную школу, дзякуючы намаганням такіх айчынных вучоных, як М. В. Бірыла, В. П. Лемцюгова, Г. К. Усціновіч, Г. М. Мезенка, В. В. Шур, А. Ф. Рогалеў, В. М. Емельяновіч і інш. Даследчыкі ўвялі ў навуковы ўжытак шырокае кола анамастычнага матэрыялу. У беларускай анамастычнай школе шырока прадстаўлены працы па выяўленні этымалогіі тапонімаў, іх класіфікацыі ў залежнасці ад матывавальных асноў, праведзены структурны, фармантны, арэальны аналіз анамастычных адзінак. Актыўна развіваюцца таксама этналінгвістычны і лінгвакагнітыўны напрамкі беларускіх анамастычных даследаванняў. Апошнім часам даследуюцца онімы ў медыядыскурсе ([10] і інш.).

Асноўная частка. Нягледзячы на высокі ўзровень развіцця беларускай анамастычнай школы, да гэтага часу існуе шэраг пытанняў упарадкавання беларускай анамастычнай тэрміналогіі, якія патрабуюць вырашэння.

1. Адно з важных пытанняў сучаснай анамастычнай тэрміналогіі – удакладненне дэфініцыі анамастычных тэрмінаў у адпаведнасці з сучаснымі тэндэнцыямі развіцця асобных раздзелаў анамастыкі. Відавочна, з моманту станаўлення і развіцця анамастыкі першапачаткова ўведзеныя тэрміны ў кантэксце тагачаснага ўзроўню зазналі пэўныя семантычныя змены. Таму важным падаецца вызначыць дэфініцыі тэрмінаў у адпаведнасці з сучасным станам анамастычнай тэрміналогіі. Пытанне ўдакладнення значэння тэрмінаў можна прааналізаваць на некалькіх прыкладах.

1.1. Разгледзім дэфініцыю тэрміна *літаратурны антрапонім*. Даследчыкі падаюць для *літаратурны антрапонім* значэнне ‘антрапонім у адпаведнасці з нормаў літаратурнай мовы’ [16, с. 31; 3, с. 33; 20, с. 41]. Аднак тэрмін у прапанаваным значэнні супярэчыць сістэме тэрмінаў, якія абазначаюць розныя разрады онімаў у кантэксце мастацкай літаратуры: *літаратурнае імя* ‘імя з літаратурнага твора’ [3, с. 33], *антрапонім паэтычны* ‘антрапонім мастацкага твора, які нясе акрамя намінаўнай функцыі стылістычную; можа мець сацыяльную і ідэалагічную нагрузку, звычайна служыць характарыстыкай героя твора’ [16, с. 31], *антрапонім літаратурна-мастацкі*, ці *паэтонім*, ‘антрапонім мастацкага твора, які выконвае акрамя намінаўнай яшчэ стылістычную функцыю; можа мець сацыяльную і ідэалагічную нагрузку і, як правіла, служыць характарыстыкай героя твора’ [20, с. 41], *паэтонім* ‘імя ў мастацкай літаратуры, якое мае ў мове твора, акрамя намінаўнай, характарызуючую, стылістычную і ідэалагічную функцыі’ [13, с. 315]. На сучасным этапе развіцця анамастыкі тэрмін *літаратурны антрапонім* мэтазгодна ўжываецца ў значэнні ‘антрапонім у кантэксце мастацкага твора’, як і *літаратурны онім/паэтонім* ‘онім у кантэксце мастацкага твора’, *літаратурны тапонім* ‘тапонім у кантэксце мастацкага твора’, адпаведна, *літаратурная анамастыка* ‘раздзел анамастыкі, які даследуе онімы ў кантэксце мастацкага твора’. Тут важна заўважыць, што ў беларускім мовазнаўстве даследаванне розных разрадаў і груп уласных назваў у кантэксце мастацкай літаратуры развіваецца даволі актыўна прыблізна з 2000-х гг. [2; 5; 8; 25 і інш.].

Зыходзячы з вышэйсказанага, прапануецца ў значэнні ‘антрапонім у адпаведнасці з афіцыйна прынятай нормай’ выкарыстоўваць тэрміны *афіцыйны антрапонім*, *афіцыйнае імя*, да якога антонімам выступае *неафіцыйны антрапонім* – *гіпарыстыка* ‘экспрэсіўнае імя ці ўласная назва з ласкальным значэннем’, ‘размоўная форма антрапоніма’, *мянушка*, *псеўданім* і інш. Пры гэтым для тэрміна *літаратурны антрапонім* мэтазгодна прыняць значэнне ‘антрапонім у кантэксце мастацкай літаратуры’, як і *літаратурная анамастыка* ‘раздзел анамастыкі, які даследуе онімы ў кантэксце мастацкай літаратуры’, *літаратурны онім* ‘уласнае імя ў кантэксце мастацкай літаратуры’, *паэтонім* ‘уласнае імя ў кантэксце мастацкай літаратуры’.

1.2. Неабходна таксама звярнуцца да пытання канкрэтызацыі дэфініцыі тэрміна *этнатапонім*, для якога традыцыйна падаецца значэнне ‘тапонім, які ўтвораны ад этноніма’ [3, с. 40; 17, с. 132; 20, с. 89; 21, с. 175], ‘тапонім, утвораны ад назвы народа, нацыянальнасці, племені’ [13, с. 317]. Менавіта ў гэтым значэнні тэрмін выкарыстоўваецца ў працах вядомага беларускага даследчыка этнатапаніміі А. Ф. Рогалева [19]. М. А. Даніловіч для тэрміна *этнатапонім* прапанаванаў значэнне ‘любы тапонім, які змяшчае інфармацыю этналінгвістычнага характару’, а сукупнасць такіх онімаў – *этнатапанімія* [7]. Аднак неабходна падкрэсліць, што любы тапонім так ці інакш маркіруе інфармацыю этналінгвістычнага кшталту і дае пэўныя магчымасці для яе дэкадзіравання і адпаведнай інтэрпрэтацыі. Пры гэтым тэрмін *этнатапонім*, як было адзначана вышэй, традыцыйна ўжываецца са значэннем ‘тапонім, утвораны ад этноніма’ у тым ліку ў міжнароднай анамастычнай практыцы. На нашу думку, у гэтым выпадку няма неабходнасці ўнясення змен у дэфініцыю тэрміна.

1.3. У кантэксце пытання ўпарадкавання значэння тэрмінаў неабходна адзначыць таксама *айконім*, які традыцыйна ўжываецца са значэннем ‘уласная назва пасяленняў’ і аб’ядноўвае тэрміны *астыёнім/палісонім* ‘уласная назва гарадскога пасялення’ і *камонім* ‘уласная назва сельскага пасялення’. Міжнародная група даследчыкаў анамастыкі¹ (*ICOS*) прапануе для тэрміна *айконім* (*oikonim/oesonim*) удакладненне значэння – ‘найменне дома альбо іншага будынка’ [26]. Такое значэнне можна было б прыняць, зыходзячы са значэння адной з састаўных частак тэрміна – са ст.-грэч. *οἶκος* ‘жытло, дом’. Аднак у міжнароднай анамастычнай практыцы ў цэлым і ў беларускай ў прыватнасці для тэрміна *айконім* падаецца значэнне ‘назва населенага пункта любога тыпу’ [16, с. 93; 20, с. 130], а для абазначэння найменняў асобных будынкаў традыцыйна выкарыстоўваецца тэрмін *айкадамонім/дамонім* [20, с. 130]. На нашу думку, кардынальная змена значэння тэрміна ў такім выпадку, а таксама далейшае магчымае функцыянаванне двух тэрмінаў з адным значэннем і, як вынік, узнікненне лакуны (у выпадку страты тэрміна для агульнага абазначэння назваў любога населенага пункта, фактычна родавага тэрміна) неапраўдана ў кантэксце беларускай анамастычнай тэрміналогіі.

1.4. Гэтае ж пытанне – удакладненне дэфініцыі тэрмінаў – тычыцца і тэрміна *ўрбанонім/урбонім*, які ўжываецца са значэннем ‘найменне любога ўнутрыгарадскога (тапаграфічнага) аб’екта’ [3, с. 39; 16, с. 154; 20, с. 184; 21, с. 175].

Гісторыя станаўлення тэрміна *ўрбанонім/урбонім* і яго значэння прааналізавана ў артыкуле Р. В. Разумава [18]. Аўтар адзначае, што ў расійскай анамастыцы тэрмін ужываўся ў абодвух яго варыянтах² і меў некалькі значэнняў: ‘назва горада’, ‘назва любога ўнутрыгарадскога аб’екта, у тым ліку назва камерцыйнага аб’екта: магазіна, кавярні, рэстарана і да т. п.’, ‘назва ўнутрысельскага аб’екта’ [18, с. 15–16]. У першым выданні “Словаря ономастической терминологии” Н. У. Падольская падае наступнае значэнне тэрміна *ўрбанонім*: ‘від тапоніма. Уласнае імя любога ўнутрыгарадскога аб’екта, у тым ліку агаронім, гадонім, назва асобнага будынка, харонім гарадскі’ (варыянт *урбонім* узяты ў дужкі). Пры гэтым даследчыца заўважае, што “часам гэты тэрмін ужываецца замест айконіма ці замест астыёніма” [16, с. 154]. У другім жа выданні слоўніка аўтар адзначае толькі тэрмін *урбанонім* з семантыкай ‘від тапоніма. Уласнае імя любога ўнутрыгарадскога аб’екта, у тым ліку агаронім, гадонім, харонім гарадскі, эклезіёнім, айкадамонім’ [17, с. 139]. Прычым пададзеная этымалогія тэрміна абумоўлівае менавіта варыянт *урбанонім* – ад лац. *urbanus* ‘гарадскі’ + *онім*. Ужо ў другім выданні слоўніка заўвага пра выкарыстанне *ўрбанонім* замест *айконім/астыёнім* знята. Такім чынам, у якасці кроку да ўніфікацыі

¹ Міжнародная група даследчыкаў анамастыкі (*ICOS*) створана з мэтай міжмоўнай каардынацыі анамастычнай тэрміналогіі, паколькі пэўная частка анамастычных тэрмінаў у розных мовах можа ўжывацца з рознымі значэннямі. Акрамя гэтага, у розных мовах існуюць свае традыцыі ўжывання тэрміналогіі, напрыклад, у польскай анамастыцы пашырана традыцыя выкарыстання тэрмінаў *анамастыка*, *тапанамастыка*, *антрапанамастыка*, *хрэматанамастыка* і г. д. У беларускай традыцыі гэтым тэрмінам адапавядаюць *анамастыка*, *тапаніміка*, *антрапаніміка*, *хрэматаніміка*.

² Важна заўважыць, што ўжо ў другім выданні слоўніка Н. У. Падольская для наймення асобнага будынка прапануе тэрмін *айкадамонім* (якога не было ў першым выпуску), а таксама да *ўрбанонімаў* адносіць *эклезіёнім* ‘клас тапоніма. Уласнае імя месца ўчынення абраду, месца пакланення любой рэлігіі; у тым ліку назва царквы, капліцы, крыжа, манастыра’ [16, с. 139]. Безумоўна, гэтыя факты сведчаць пра развіццё і ўдакладненне анамастычнай тэрміналогіі.

анамастычнай тэрміналогіі ў лексікаграфічнай крыніцы прапануецца выкарыстанне толькі варыянта *ўрбанонім* і толькі ў адзначаным значэнні. У беларускай анамастыцы сустракаюцца абодва варыянты тэрміна, аднак звычайна ў прапанаваным Н. У. Падольскай значэнні, якое адзначана і ў М. В. Бірылы: *урбонім/урбанонім* ‘уласная назва ўнутрыгарадскога тапаграфічнага аб’екта’ [3, с. 39].

У “Кароткім слоўніку анамастычных тэрмінаў” прапануецца для тэрміна *ўрбанонім* адзначанае вышэй значэнне, а для *ўрбонім* – ‘уласнае імя горада, тое ж, што астыёнём’ [12, с. 178]. Такая дэфініцыя можа быць апраўдана з пункту погляду этымалогіі тэрміна – *урбонім* паходзіць ад лац. *urb* ‘горад’ і *onim* ‘імя’, а варыянт *урбанонім* – ад лац. *urbanus* ‘гарадскі’ і *onim* ‘імя’.

Аднак адзначаныя тэрміны маюць блізкае фанетычнае афармленне, іх значэнне традыцыйна выкарыстоўваецца ў міжнароднай практыцы. Таму, на нашу думку, развядзенне значэнняў для фанетычна падобных тэрмінаў, якое, да таго ж, супярэчыць практыцы выкарыстання ў анамастычных даследаваннях, можа прывесці да далейшага непаразумення ў навуковых і навукова-папулярных тэкстах. Акрамя гэтага, павелічэнне сінанімічнага рада вузкасפעцыяльных тэрмінаў (*астыёнём, палісонім, *урбонім*) прыводзіць да неабгрунтаванага абцяжарвання тэрміналагічнай сістэмы.

2. Адна з асноўных праблем сучаснай анамастычнай тэрміналогіі была сфармулявана яшчэ ў 1973 г. у прадмове да выдання “Основная система и терминология славянской ономастики”: “Тэрміналогія не павінна быць перагружана спецыяльнымі абазначэннямі кожнага віду аб’ектаў <...>, а некаторыя нанава створаныя тэрміны <...> маюць пераважна характар толькі зборных абазначэнняў” [15, с. 33]. Значна пазней В. І. Супрун слушна заўважыў, што “з кожным годам з’яўляюцца ўсё новыя і новыя тэрміны ўжо не проста для раздзелаў і падраздзелаў анамастычнай лексікі, а для невялікіх груп імён уласных ці падобных да іх слоў, для наймення самых невялікіх адрозненняў функцыянавання онімаў у розных відах тэкстаў і дыскурсаў” [22, с. 134]. Відавочна, праблема перагружанасці тэрміналагічнай сістэмы вузкасפעцыяльнымі тэрмінамі, якія абазначаюць невялікую і нязначную групу онімаў, а таксама стварэння штучных сінонімаў-тэрмінаў – надзвычай актуальная і да гэтага часу.

Разгледзім абазначаную праблему на канкрэтных прыкладах.

2.1. На сучасным этапе актыўна развіваецца *эрганіміка* – раздзел анамастыкі, які даследуе эргонімы. Тэрмін *эргонім* ‘уласная назва дзелавага аб’яднання людзей, у тым ліку саюза, арганізацыі, установы, карпарацыі, прадпрыемства, грамадства, гуртка’ – не новы і зафіксаваны яшчэ ў слоўніку Н. В. Падольскай [16, с. 166] і ў А. В. Супяранскай у больш вузкім значэнні *эргонім* ‘уласнае імя любога прадпрыемства, установы, шахты, калгаса’ (да якога *эргатапонім* ‘тапонім, які утвораны ад назвы фабрыкі, завода, калгаса, шахты’ [21, с. 175]¹). У працах даследчыкаў сустракаюцца таксама тэрміны *камерсонім* і *фірмонім* са значэннем ‘уласная назва камерцыйных арганізацый’ [4] і, па сутнасці, выступаюць як сінонімы паміж сабой і ўступаюць у відава-родавыя сувязі ў адносінах да тэрміна *эргонім* (аднак існуюць розныя падыходы да вызначэння дэфініцыі тэрміна, гл. [6]). Відавочна, трэба адрозніваць назву дзелавага аб’яднання і афіцыйныя юрыдычныя найменні прадпрыемстваў, якія не заўсёды супадаюць. У апошнія дзесяцігоддзе для абазначэння паняцця ‘афіцыйнае найменне юрыдычных асоб’ (фактычна ‘найменне аб’ектаў прававога поля’) выкарыстоўваецца тэрмін *тэмонім* ([24]), які, на нашу думку, аб’ядноўвае ўсе вузкасפעцыяльныя тэрміны тыпу *фірмонім, камерсонім* і г. д.

2.2. Тэрмін *хрэматанім* у шырокім сэнсе абазначае паняцце ‘найменне прадметаў матэрыяльнай культуры’. Н. У. Падольская да *хрэматанімаў* адносіць выключна назвы найменняў матэрыяльнай культуры – *хрэматанім* ‘разрад онімаў; уласнае імя прадмета матэрыяльнай культуры, у тым ліку назва зброі, музычнага інструмента, ювелірнага вырабу; каштоўнага каменя, прадмета побыту’ [16, с. 161]. М. В. Бірыла пад *хрэматанімам* разумее ‘ўласную назву вынікаў чалавечай дзейнасці (святаў, параходаў, карцін)’ [3, с. 40]. Д. Р. Бучко тэрмін *хрэма-*

¹ Пры аналізе дэфініцыі тэрміна *эргатапонім* мы прытрымліваемся больш шырокага значэння *эргонім*, ад якога *эргатапонім* ‘тапонім, матываваны найменнем вытворчага, прамысловага, рамеснага прадпрыемства, іншага дзелавага аб’яднання’, і лічым, што ў эргатапонімах адлюстравана рознабаковая прафесійная дзейнасць соцыуму [1, с. 41].

*тонім*¹ падае са значэннем ‘уласная назва чалавечага тварэння, сацыяльнай з’явы, якая ўключае: а) назву гістарычнай акцыі, падзеі; б) уласную назву ўнікальнага прадмета, вырабу, твора (мастацкага, публіцыстычнага, музычнага), навуковай работы, балета, кінафільма, мастацкай карціны, а таксама серыйнага вырабу (маркі, мадэлі, сорту) рознага кшталту, прамысловага тавару, харчовага прадукту (найчасцей алкагольнага напою), касметычнага вырабу (парфума, крэму), а таксама транспартнага сродку (карабля, цягніка, самалёта, касмічнага апарата) і інш.’ [20, с. 189]. Найбольш удалую дэфініцыю тэрміна, на нашу думку, прапанаваў М. В. Бірыла, паколькі да вынікаў матэрыяльнай дзейнасці можна аднесці любы прадмет або выраб, які мае/ можа мець пэўную каштоўнасць. Акрамя гэтага, Н. У. Падольская заўважае, што “выключная каштоўнасць ці ўнікальнасць прадмета аказіяльна прыводзяць да называння яго імем уласным; супрацьлегласць гэтаму разраду ў анамастыцы ўяўляюць з’явы духоўнай культуры (якія заўсёды маюць імя ўласнае)” [16, с. 161]. Апошнія аўтар называе *ідэонімамі*. Мы падзяляем меркаванне Н. У. Падольскай і лічым, што, сапраўды, тэрмін *ідэонім* ‘уласнае імя аб’екта, які адносіцца да разумовай, культурнай, ідэалагічнай і мастацкай сфер дзейнасці (назвы твораў мастацтва і літаратуры, навуковых прац, сродкаў масавай інфармацыі і інш.)’ можа выступаць антонімам да *хрэматын* ‘уласнае найменне вынікаў матэрыяльнай дзейнасці’. Да таго ж В. І. Супрун прапанаваў удалы тэрмін для агульнага абазначэння паняцця ‘назва твора мастацтва любога віду’ – *артыёнім* (ад лац. *art/artis* ‘мастацтва’ і грэч. *ὄνομα* ‘імя’) ‘від ідэоніма; назва твораў мастацтва (жывапісу, графікі, пластыкі, музыкі, кіно, тэатра)’ [22, с. 137].

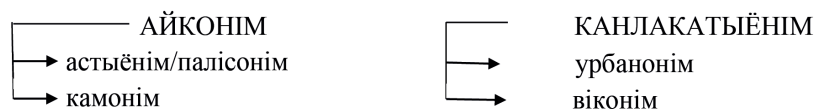
Як від хрэматына Д. Р. Бучко класіфікуе *прагматын* ‘уласная назва адзінкавага вырабу, прадмета побыту’ [20, с. 152]. Відавочна, украінскія даследчыкі прапаноўваюць больш шырокае значэнне для тэрміна *прагматын*, не абмяжоўваючы яго толькі прадметамі/вынікамі матэрыяльнай дзейнасці. Пры гэтым Н. У. Падольская і М. В. Бірыла разумеюць *прагматын* як ‘уласную назву сорту, маркі, гандлёвага знака’ [16, с. 113; 3, с. 36], да якога сінонімам выступаюць тэрміны *брэнд*, *камерцыйнае імя*, *гандлёвае імя*, а таксама часткова *ктэматын* ‘слоўны кампанент гандлёвага знака’². Прычым тэрмін *прагматын* менавіта ў значэнні, прапанаваным М. В. Бірылам і Н. У. Падольскай, найбольш пашыраны ў навуковых анамастычных працах. У “Кароткім слоўніку анамастычных тэрмінаў” для тэрміна *прагматын* прапануецца фактычна значэнне, якое ў сучаснай анамастыцы характэрна для тэрміна *хрэматын*: ‘разрад онімаў, у якім пакуль умоўна аб’яднаны розныя катэгорыі ўласных імёнаў, дэнататы якіх адносяцца да прагматычнай сферы дзейнасці чалавека, звязаныя з практыкай, з прадметнай галіной, напрыклад, птушка “Гамаюн”, залаты самародак “Заячыя вушкі”, праспект Скарыны’ [12, с. 177]. Магчыма, у гэтым выпадку тэрмін *прагматын* можа выступаць у якасці сіноніма да *хрэматын* у агульнапрынятым яго значэнні альбо нават замяніць яго. Такім чынам, на нашу думку, кардынальнае змяненне семантыкі тэрміна *прагматын* парушае відава-родавыя сувязі беларускай анамастычнай тэрміналогіі.

2.3. У сучаснай беларускай анамастыцы актуальнымі з’яўляюцца даследаванні прыцыпаў і спецыфікі намінацыі аб’ектаў унутры пасяленняў розных узроўняў. У анамастычнай тэрміналогіі існуюць наступныя тэрміны для абазначэння тапаграфічных аб’ектаў унутры любога пасялення: *урбанонім/урбонім* ‘уласнае найменне любога тапаграфічнага аб’екта ў межах гарадскога пасялення’, *віконім* ‘найменне ўнутрысельскага аб’екта’. Г. М. Мезенка ў якасці родавага тэрміна для абазначэння аб’ектаў унутры пасялення прапануе тэрмін *канлакатыёнім* ‘від тапоніма. Уласнае імя любога тапаграфічнага аб’екта ўнутры пасялення, у тым ліку ўнутрыгарадскога, унутрысельскага, унутрысадаводчага’ [13, с. 175]. На нашу думку, тэрмін *канлакатыёнім* запаўняе лакуну родавага тэрміна, а таксама з’яўляецца ўдалым абазначэннем для онімаў унутры пасяленняў невялікіх памераў.

¹ Аўтары “Словника української ономастичної термінології” да хрэматынаў адносяць *акцыёнім* (ад лац. *actio* ‘дзеянсць; выкананне; нарада, перамовы’) ‘варыянт храноніма, уласная назва пэўнай гістарычнай падзеі, канферэнцыі’ [20, с. 35], *ідэонім* ‘від хрэматына; уласная назва любога аб’екта культуры, навукі, мастацтва, у цэлым духоўнасці’ [20, с. 94], *парэёнім* ‘від хрэматына, уласная назва канкрэтнага транспартнага сродку’ [20, с. 151], *прагматын* ‘від хрэматына, уласная назва адзінкавага вырабу, прадмета побыту’ [20, с. 152], *фалеронім* ‘від хрэматына, уласная назва якога-н. ордэна, медаля’ [20, с. 185].

² Параўн. таксама аналіз ужывання тэрмінаў *эргонім* і *прагматын*, праведзены І. І. Турутам [22].

Для нагляднасці абгрунтавання тэрмінаў і іх відава-родавых сувязей прапануем наступную схему:

Г. М. Мезенка, акрамя таго, прапануе тэрмін *хартэнсіёнім* ‘від тапоніма. Уласнае імя любога тапаграфічнага аб’екта ў межах садовага таварыства’ [13, с. 179]. Зразумела, вялікая колькасць уласных найменняў аб’ектаў унутры гарадскога паселішча выяўляе багатую сістэму прынцыпаў і матываў намінацыі, у тым ліку прэцэдэнтнасць, у адрозненне ад сістэмы найменняў у сельскіх населеных пунктах. Прынцыпы намінацыі ўнутрысельскіх аб’ектаў вызначаюцца меншым аб’ёмам інфармацыі ў першую чаргу па прычыне невялікіх памераў самога паселішча. Аднак мадэлі намінацыі аб’ектаў унутрысельскіх паселішчаў наўрад ці істотна адрозніваюцца ад мадэлей намінацыі аб’ектаў унутры савадочага таварыства. З названых прычын увядзенне тэрміна *хартэнсіёнім*, які адносіцца да невялікай групы найменняў, можа прывесці да неабгрунтаванага абцяжарвання тэрміналагічнай сістэмы.

3. Самая значная, на нашу думку, праблема – пытанне суадносін анамастычнай тэрміналогіі з агульналінгвістычнай. На гэта звярнулі ўвагу аўтары “Краткого понятийно-терминологического справочника по этимологии и исторической лексикологии” Ж. Ж. Варбат і А. Ф. Жураўлёў (у кантэксце заўвагі да тэрміна *онім* ‘тое ж, што і імя ўласнае’): “Тэрмін *онім*, штучна вычленены з анамастычных кампазітных тэрмінаў тыпу *тапонім*, *гідронім*, *антрапонім*, эпідэмічна распаўсюдзіўся ў айчыннай (расійскай. – Т. А.) анамастычнай літаратуры, аднак яго цяжка лічыць удалым: па-за падобнымі спалучэннямі ў ім няма ўказання на прапрыяльны характар вызначаных ім імёнаў (“уласнае”), тэрмінаэлемент *-онім* выкарыстоўваецца і для ўтварэння назваў класаў апелятываў (*фітонім*, *іхтыёнім*), акрамя таго, ён фармальна суадносіцца і з тэрмінамі *сінонім*, *антонім*, *амонім*, *гіперонім* і інш. ...” [14, с. 32]. Цяжка пагадзіцца з меркаваннем, што *онім* “штучна вычленены” з тэрмінаў *тапонім*, *гідронім*, *антрапонім* (паколькі этымалогія іх у прынцыпе бярэ пачатак ад грэч. *ὄνομα* ‘імя ўласнае’, якое з’яўляецца часткай любога анамастычнага тэрміна і адлюстроўвае ідэю прапрыяльнасці ў гэтай групе лексем), аднак заўвага аўтараў дакладна адлюстроўвае праблему каардынацыі тэрміналогіі ў міждысцыплінарным кантэксце. Сапраўды, у лінгвістычных працах часта сустракаюцца тэрміны тыпу *дэндронім* ‘лексэма, якая абазначае дрэвы’, *фітонім* ‘лексэма, якая абазначае расліны’, *каларонім* ‘лексэма, якая абазначае колер’ і г. д., якія не маюць адносін да анамастычнай лексікі. Аднак гэтую праблему немагчыма вырашыць толькі намаганнямі вучоных-анамастаў. Каардынацыю агульналінгвістычнай і анамастычнай тэрміналогіі мэтазгодна рэалізоўваць пры ўдзеле і іншых спецыялістаў – лексіколагаў, этымолагаў і інш.

Высновы. Відавочна, прааналізаваныя ў артыкуле прыклады толькі часткова адлюстроўваюць сістэмныя пытанні беларускай анамастычнай тэрміналогіі. Удакладненне дэфініцыі існуючых тэрмінаў (у прыватнасці, разгледжаных вышэй тэрмінаў *урбонім/урбанонім*, *прагматонім*, *хрэматыонім*, *айконім* і інш.) мэтазгодна праводзіць не толькі ў адпаведнасці з сучаснымі тэндэнцыямі развіцця, але і з улікам практыкі выкарыстання тэрмінаў у навуковых даследаваннях, а таксама каардынавання тэрмінаў на міжмоўным/міжнародным узроўні. Кардынальная змена традыцыйных, шырока выкарыстоўваемых у навуковых працах дэфініцый тэрмінаў пры адсутнасці нарматыўнага тэрміналагічнага даведніка можа прыводзіць да рознага разумення аднаго тэрміна. Фарміраванне новых тэрмінаў для абазначэння нязначнай групы онімаў непазбежна прыводзіць да перагружанасці тэрміналагічнай сістэмы вузкаспецыяльнымі тэрмінамі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Аліферчык, Т. Эргатапонімы, звязаныя з млынарскай дзейнасцю ў XVI–XVII стст. / Т. Аліферчык, Ю. Внуковіч // Род. слова. – 2021. – № 1. – С. 41–46.
2. Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства; пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 638 с.

3. Бірыла, М. В. Анамастычная тэрміналогія / М. В. Бірыла // Тэрміналагічны зборнік, 87–88 / Акад. навук Рэсп. Беларусь, Рэсп. тэрмінал. каміс., Ін-т мовазнаўства. – Мінск, 1993. – С. 25–40.
4. Вагнер, С. А. Фирмонимы Беларусі в структурно-семантическом, словообразовательном и функциональном аспектах : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / С. А. Вагнер ; Нац. акад. наук Беларусі, Центр исслед. белорус. культуры, яз. и лит. – Минск, 2019. – 25 с.
5. Валынец, Т. П. Ужыванне антрапонімаў і тапонімаў у творчасці Г. Далідовіча / Т. П. Валынец // Актуальныя праблемы функцыянавання і развіцця лексікі славянскіх моў : матэрыялы Міжнар. навук. канф., прысвеч. 60-годдзю ўн-та, Мазыр, 7–8 кастр. 2004 г. / Мазыр. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: А. В. Солахаў (адк. рэд.) [і інш.]. – Мазыр, 2004. – С. 145–148.
6. Горожанов, Ю. Ю. Понятийно-терминологический аппарат эргоники / Ю. Ю. Горожанов // Мир языков: ракурс и перспектива : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 22 апр. 2015 г. : в 7 т. / Беларус. гос. ун-т ; редкол.: Н. Н. Нижнева (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2015. – Т. 3. – С. 11–15.
7. Даніловіч, М. А. Аспекты этналінгвістычнага вывучэння рэгіянальнай тапаніміі на стадыі збірання [Электронны рэсурс] / М. А. Даніловіч // Весн. Гродзен. дзярж. ун-та імя Янкі Купалы. Сер. 3, Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія. – 2011. – № 3. – Рэжым доступу: <https://elib.grsu.by/katalog/165912-364929.pdf?d=true>. – Дата доступу: 18.01.2022.
8. Деревяго, А. Н. Ономастическое пространство поэзии XX в.: семантика онима, функциональный потенциал : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / А. Н. Деревяго. – Витебск, 2005. – 122 л.
9. Дзятко, Д. Усходнеславянскія слоўнікі анамастычных тэрмінаў і агульныя праблемы метатэрмінаграфіі / Д. Дзятко // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол. – 2019. – Вып. 71, ч. 2. – С. 146–163. <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10324>
10. Кажарновіч, М. Анамастычная моўная карціна свету: на матэрыяле беларускіх і славацкіх медыятэкстаў / М. Кажарновіч // Род. слова. – 2021. – № 7. – С. 47–50.
11. Краткий словарь ономастических терминов // Ономастика Беларусі. Антропонимия : учебник / А. М. Мезенко [и др.]. – Минск, 2017. – С. 384–394.
12. Краткий словарь ономастических терминов // Белорусское Поозерье: культура – ономастика – социум / А. М. Мезенко [и др.] ; под науч. ред. А. М. Мезенко. – Витебск, 2017. – С. 172–179.
13. Краткий словарь топонимических терминов // Ономастика Беларусі. Топонимия : учебник / А. М. Мезенко [и др.] ; под ред. А. М. Мезенко. – Минск, 2018. – С. 310–317.
14. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии / Рос. акад. наук, Ин-т рус. яз. ; сост.: Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлев. – М. : [б. и.], 1998. – 54 с.
15. Основен систем и терминологија на словенската ономастика = Основная система и терминология славянской ономастики = Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik / редкол.: Ф. Безлај [и др.]. – Скопје : Макед. акад. на науките и уметностите, 1983. – 412 с.
16. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 198 с.
17. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; отв. ред. А. В. Суперанская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1988. – 189 с.
18. Разумов, Р. В. Об упорядочении ономастической терминологии в области урбанонимии / Р. В. Разумов // Верхневолж. филол. вестн. – 2015. – № 2. – С. 14–19.
19. Рогалев, А. Ф. Этнотопонимия Беларусі: (на фоне этнической истории) / А. Ф. Рогалев. – Гомель : [б. и.], 1993. – 168 с.
20. Словник української ономастичної термінології / уклад.: Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 255 с.
21. Суперанская, А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская ; отв. ред. Г. В. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 177 с.
22. Супрун, В. И. Размышления над ономастической терминологией / В. И. Супрун // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. – 2011. – № 8 (62). – С. 133–138.
23. Турута, И. И. Эргонимы и прагматонимы: сходство и отличие / И. И. Турута // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Сер.: Мовознавство. – 2016. – № 11, вип. 22. – С. 159–170.
24. Шимкевич, Н. В. Об одном парадоксальном типе собственных имен (на примере названий объектов правового пространства н. п. Горный Щит, г. Екатеринбург) / Н. В. Шимкевич // Вопр. ономастики. – 2016. – Т. 13, № 1. – С. 151–170. https://doi.org/10.15826/vopr_onom.2016.13.1.009
25. Шур, В. В. Онім у мастацкім тэксце / В. В. Шур. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2006. – 215 с.
26. Onomastic terminology [Electronic resource] // The International Council of Onomastic Sciences. – Mode of access: <https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/> – Date of access: 18.01.2022.

References

1. Alifierchyk T., Vnukovich Yu. Ergotoponyms related to milling in the XVI–XVII centuries. *Rodnae slova* [Native Word], 2021, no. 1, pp. 41–46 (in Belarusian).
2. Biryła M. V. (ed.). *Onomastic dictionary of works by Yakub Kolas*. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1990. 638 p. (in Belarusian).
3. Biryła M. V. Onomastic terminology. *Terminological collection*, 87–88. Minsk, 1993, pp. 25–40 (in Belarusian).
4. Vagner S. A. *Firmonyms of Belarus in structural-semantic, derivational and functional aspects*. Abstract of Ph. D. diss. Minsk, 2019. 25 p. (in Russian).
5. Valyniets T. P. The use of anthroponyms and toponyms in the works of G. Dolidovich. *Aktual'nyya prablemy funktsyyanavannya i razvitsya leksiki slavyanskikh mou: materyaly Mizhnarodnai navukovai kanferentsyi, prysvechanoi 60-goddzyu universiteta, Mazyr, 7–8 kastychnika 2004 g.* [Actual problems of the functioning and development of the vocabulary of Slavic languages: materials of the International scientific conference, dedicated to 60th anniversary of the university, Mazyr, October 7–8, 2004]. Mazyr, 2004, pp. 145–148 (in Belarusian).
6. Gorozhanov Yu. Yu. Conceptual and terminological apparatus of ergonomics. *Mir yazykov: rakurs i perspektiva: materialy VI Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, Minsk, 22 aprelya 2015 g.* [The world of languages: foreshortening and perspective: proceedings of the VI International scientific practical conference, Minsk, April 22, 2015]. Minsk, 2015, vol. 3, pp. 11–15 (in Russian).
7. Danilovich M. A. Aspects of ethnolinguistic study of regional toponymy at the stage of collection. *Vesnik Grodzenskaga dzyarzhavnaga universiteta imya Yanki Kupaly. Seryya 3, Filalogiya. Pedagogika. Psikhologiya = Vesnik of Yanka Kupala State University of Grodno. Series 3. Philology. Pedagogy. Psychology*, 2011, no. 3. Available at: <https://elib.grsu.by/katalog/165912-364929.pdf?d=true> (accessed 18.01.2022) (in Belarusian).
8. Derevyago A. N. *Onomastic space of poetry of the XX century: semantics of onyms, functional potential*. Ph. D. Thesis. Vitebsk, 2005. 122 p. (in Russian).
9. Dziatko D. Eastern Slavic dictionaries of onomastic terms and shared problems of metaterminography. *Visnik Lvivs'kogo universitetu. Seriya filologichna = Visnyk of Lviv University. Series Philology*, 2019, iss. 71, pt. 2, pp. 146–163 (in Belarusian). <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10324>
10. Kazharnovich M. Onomastic linguistic picture of the world: on the material of Belarusian and Slovak media texts. *Rodnae slova* [Native Word], 2021, no. 7, pp. 47–50 (in Belarusian).
11. Mezenko A. M. [et al.]. A short dictionary of onomastic terms. *Onomastics of Belarus. Anthroponymy*. Minsk, 2017, pp. 384–394 (in Russian).
12. Mezenko A. M. [et al.]. A short dictionary of onomastic terms. *Belarusian Poozerie: culture – onomastics – society*. Vitebsk, 2017, pp. 172–179 (in Russian).
13. Mezenko A. M. [et al.]. A short dictionary of toponymic terms. *Onomastics of Belarus. Toponymy*. Minsk, 2018, pp. 310–317 (in Russian).
14. Varbot Zh. Zh., Zhuravlev A. F. (comp.). *A short conceptual and terminological reference book on etymology and historical lexicology*. Moscow, 1998. 54 p. (in Russian).
15. *The main system and terminology of Slavic onomastics*. Skopje, Macedonian Academy of Sciences and Arts, 1983. 412 p. (in Macedonian, in Russian, in German).
16. Podol'skaya N. V. *Dictionary of Russian onomastic terminology*. Moscow, Nauka Publ., 1978. 198 p. (in Russian).
17. Podol'skaya N. V. *Dictionary of Russian onomastic terminology*. 2nd ed. Moscow, Nauka Publ., 1988. 189 p. (in Russian).
18. Razumov R. V. On regulating onomastic terminology in the field of urbanonymy. *Verkhnevolszhskii filologicheskii vestnik = Verkhnevolszhi Philological Bulletin*, 2015, no. 2, pp. 14–19 (in Russian).
19. Rogalev A. F. *Ethnotoponymy of Belarus: (about of ethnic history)*. Gomel, 1993. 168 p. (in Russian).
20. Buchko D. G., Tkachova N. V. *Dictionary of Ukrainian onomastic terminology*. Kharkiv, Ranok-NT Publ., 2012. 255 p. (in Ukrainian).
21. Superanskaya A. V. *What is toponymy?* Moscow, Nauka Publ., 1985. 177 p. (in Russian).
22. Suprun V. I. Reflection on onomastic terminology. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta = Izvestia of the Volgograd State Pedagogical University*, 2011, no. 8 (62), pp. 133–138 (in Russian).
23. Turuta I. I. Ergonyms and pragmatonyms: similarity and difference. *Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriya: Movoznavstvo* [Bulletin of the University of Dnepropetrovsk. Linguistics Series], 2016, no. 11, iss. 22, pp. 159–170 (in Russian).
24. Shimkevich N. V. On one paradoxical type of proper names (with reference to the names of legal entities of the residential community of Gorny Shchit, Ekaterinburg). *Voprosy onomastiki = Problems of Onomastics*, 2016, vol. 13, no. 1, pp. 151–170 (in Russian). https://doi.org/10.15826/vopr_onom.2016.13.1.009
25. Shur V. V. *Onym in the art text*. Minsk, Belaruski knigazbor Publ., 2006. 215 p. (in Belarusian).
26. Onomastic terminology. *The International Council of Onomastic Science*. Available at: <https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/> (accessed 18.01.2022).

Информация об авторе

Олиферчик Татьяна Николаевна – кандидат филологических наук, заведующий отделом славистики и теории языка. Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Беларуси (ул. Сурганова, 1, корп. 2, Минск, Республика Беларусь). E-mail: olif_tanya@tut.by

Information about the author

Tatsiana M. Aliferchyk – Ph. D. (Philol.), Head of the Department of Slavic Studies and Theory of Language. Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus (1 Surganov Str., Bldg 2, Minsk 220072, Belarus). E-mail: olif_tanya@tut.by